
A GÚTAI NEMZETTSÉG

CSEHSZLOVÁK-MAGYAR LAKOSSÁGCSERE EGY KISLÁNY SZEMSZÖGÉBŐL

Írta: Jónás Sára

(Mezőberényi Petőfi Sándor Evangélikus Gimnázium)

ORAL HISTORY

(interjú alapján készített történelmi tárgyú esszé)

Felkészítő tanár: Bancsi Árpád István

(Mezőberényi Petőfi Sándor Evangélikus Gimnázium)

2023.

MEZŐBERÉNY

Erős férfiak, gondoskodó asszonyok. Igaz, magyar emberek. Összetartozás Gútán és Mezőberényben, szerte a Kárpát-medencében.

Mindig is imádtam a nagymamám történeteit hallgatni a régi időkről. Vízhordás a kútról, friss kolbász és szalonna a januári disznóvágás után, óvoda egy családi ház kertjében, vagy éppen szabad játék a nádasban, az utcán. Ezek jutnak eszembe egyből, ahogy felidézem a késő délutánokat, ahogy a kissámlin ülve hallgattam a dédim, majd később nagymamám történeteit fiatalságuk hétköznapijairól.

Életem első interjújára készülve kissé izgultam, ám ez azonnal elmúlt, mikor megérkeztünk, hiszen Erzsike néni olyan kedvesen fogadott bennünket otthonában. Csak repültek a percek, míg hallgattuk történeteit, ám szinte észre sem vettünk, annyira belefeledkeztünk az egymást követő kérdésekre adott részletes válaszokba.

„Gútán ezer éve magyar ajkú emberek éltek” – kezdi a történetét Barna Lajosné, nyugalmazott óvónő. Erzsike néni 1938. október 22-én Gútán látta meg a napvilágot, amely a trianoni békeszerződés által elcsatolt terület egyik felvidéki települése volt az egykori Csehszlovákia területén. Születése után néhány évre az első bécsi döntés következtében visszakerült a terület Magyarországra, ám a második világháborút követően semmissé tették ezt az intézkedést a győztes nagyhatalmak. Erzsi néni nyolcévesen érkezett Mezőberénybe a nyolcgyermekes Takács család legkisebb lányaként. Szüleivel, idősebb testvéreivel és azokkal az utcabéli családokkal, akikkel együtt, egy időben jöttek el, mind erre a településre kerültek. Ámbár azóta sok idő telt el, úgy mesélte el Erzsike néni a történeteket, mintha csak tegnap lett volna a sorsfordító utazás.

A II. világháború után a magyaroknak nem volt maradása a győztesnek kikiáltott Csehszlovákiában. A Beneš dekrétum értelmében a németekhez hasonlóan a magyarokat a kollektív bűnösség elve alapján vonták felelősségre a második világháború kirobbantásáért. Azokat (főként parasztembereket), akik nem akartak élni a reszlovakizálás lehetőségével, sorra áttelepítették Magyarországra, helyettük onnan szlovákokat hozva a csehszlovák-magyar lakosságcsereére vonatkozó egyezmény értelmében.

„Kikelt a búza, de ki fogja megenni?” – kérdezte édesapja 1946 karácsonyán. Akkor még a kisebb testvérek nem értették, miért mondta ezt, de már a felnőttek tudták, hogy hamarosan el kell hagyni a szülőföldet. Ehhez méltóan ünnepeltek, a szép hagyományokat még egyszer újra átélve, hogy az utolsó karácsony egy gyönyörű emlékként maradjon meg.

1947-ben Gútáról és számos felvidéki zömében magyar lakta településről sok családot hoztak el. Leltárba vették a házat és a földet, felmérték, hogy hány vagon szükséges az áttelepítéshez, hiszen az ingóságokat, állatokat magukkal vihették. Minden jogot és kötelességet leírtak a fehér lapon, amit személy szerint minden érintett kapott tájékoztatásként, hogy belekerült a kitelepítési névsorba. Alapos, precíz munka jellemezte a leltárba vételt, csak épp az érintetteknek nem volt beleszólásuk.

Elvették az állampolgárságukat is, a magyar tanítókat és tanárokat szélnek eresztették. Ez épp abban az évben történt, amikor Erzsike néni az első osztályt kezdte volna.

„Ezt a legkisebbet nem adjuk be iskolába, nem fogják tóttá nevelni!” – mondta az édesapja büszke gútai magyarként. Ezért ő otthon töltötte az utolsó évet is, ahogyan előtte, mivel a háború alatt náluk volt a háznál az „óvoda”.

Így vette kezdetét a telepítés. Készülni kellett, fából ládákat ácsolni az ingóságoknak: a szerszámoknak, konyhai eszközöknek, varrógépnek, minden mozdítható tulajdonnak, külön az állatoknak is. Az összes bútort magukkal hozhatták, így legalább nem kellett teljesen a nulláról kezdeniük.

Június 8-án mindet belerakták a ládába, kipakolták a házat. Egy rendőr felügyelte, hogy nap végére kész legyenek, majd este zsebre rakta a bejárat ajtó kulcsát. Már csak az udvaron lehetett maradni, ott töltötték az utolsó éjszakát. Házról házra jártak az emberek, segítettek egymásnak pakolni. A férfiak beszélgettek, az asszonyok inkább csak sírtak, a gyerekek is otthon virrasztottak. Szép csillagos éjszaka volt.

Reggel jött a teherautó, ami elvitte őket az érsekújvári (Nové Zámky) vonathoz. Az elsőre felpakolták az állatokat és a két legidősebb fiú elment vele. A másodjára érkezőre került minden más, utoljára a bútorok és a család cicával, kutyával együtt. Elindultak. Elbúcsúzni már nem lehetett, még a nagymamától sem.

Mikor a vasútállomásra érkeztek, mindannyian elkezdhettek bepakolni a vagonokba. Ez eltartott másnapig. Közben megittatták az állatokat, megfejték a teheneket, így lehetett friss tejet inni. Az asszonyok egész útra sütöttek kenyeret, kalácsot és süteményeket, vittek magukkal kolbászt, szalonnát és túrót is.

A vonat elindult Szobon keresztül Budapest felé. Naponta kétszer-háromszor álltak meg. Nyár eleje révén szép volt a természet, a zöld dombokat és völgyeket, szőlőültetvények szegélyezték. A pici vagonablakon keresztül lehetett nézni a varázslatos tájat, olyat, amelyet még nem láttak. Erzsike néni számára gyerekként élmény volt az utazás, életében először látott hegyeket.

Budapest külterületén álltak meg újra. Izgatottak voltak a főváros gondolatára, bár csak a sivár rendezőpályaudvart látták. Ott fogadta őket a telepítési bizottság munkatársa, megkapták az úticélt is. Mezőberény – ez állt a papíron. Csupán egyetlen ismerősük volt ott, az egyik bátyjának a leventetársa, akivel még a második világháború alatt hozta össze a szerencse. (Tovább indult a vonat.)

Amikor megérkeztek Mezőberénybe, egy újabb papírt kaptak, amelyen az utca és a házsám állt, de ünnepélyes fogadtatás nem volt. Hazaérkeztek és mégsem voltak otthon. A felnőttek a falra kifüggesztett térképen megkeresték a kapott házat, és ismét vártak a teherautókra. Addig a nagyobb gyerekek elmentek megkeresni, mi vár rájuk az új otthonukban, míg a kisebbeknek a helyi apácák kedveskedtek friss kaláccsal és pár jó szóval. Később ők várták a gyerekeket a katolikus iskolában.

A Takács család 15 hold földet kapott tanyával, az otthoni 20 hold helyett, és egy házat a Mezőberényben. Bár az előzőnél nagyobb volt, csak ez volt az egyetlen előnye. Az ablakok kicsik, a falak feketék voltak. Villany sem volt, ezért a ház elég sötét volt. A padló földből volt, a konyha szabadkéményes és a kutat sem használhatták, mert vize állott, egészségtelen volt.

Erre első este újdonsült szomszédjuk Plavec mamóka figyelmeztette őket, hiszen az ásott kutat már évek óta nem merték. Ezért a fiúk hordtak a szomszéd nénitől vizet, hogy az állatokat megitassák, a lányokat pedig elküldték ivóvízért a kútra. Miután a néni kikísérte őket a sarokig és megmutatta az irányt, a templomtornyot figyelték irányként, nem tudva, hogy négy is van. Eltévedtek. Egy kedves mezőberényi asszony segítségével találtak haza, ő tudta, hogy hova kerültek a Csehszlovákiából érkező családok.

Ferencz Gyárfás, a helyi telepítési bizottság elnöke mindent megtett a telepítettekért, intézte az ügyeiket, javíttatta a kapott házaikat. Így lett nekik is a következő évben új konyhájuk, nagyobb ablakaik és ajtóik, ami már élhetőbb volt a tíztagú család számára. Az idős férfi mindenkinek segített, aki bement az irodájába, bátran lehetett hozzá fordulni bármilyen ügyben.

Jöttek máshonnan is felvidéki magyarok, Karváról (Kravany nad Dunajom) és Csatáról (Čata) is telepítettek pár családot Mezőberénybe, de egymásról csak hírből tudtak. A Gútáról érkezők viszont tartották a kapcsolatot itt is. Katolikusok voltak, mise után a férfiak oldalra álltak, megbeszéltek, milyen munka következik, hol kell majd a segítség. Mindannyian parasztemberek voltak, járt a cséplőgép házról-házra amikor szükség volt rá. Az asszonyok is gyakran mentek át egymáshoz, az otthoni dolgokról beszélgettek, Gútáról. Jó volt a kapcsolat közöttük, ami sokat számított akkor, amikor az erős otthoni gyökereiktől elszakítva kellett új életet kezdeni, egy új közösségbe beilleszkedni. A berényiek és az újonnan érkezők közötti határok hamar elmosódtak a házasságok révén. Mezőberény történetében nem az első eset volt, hogy a közösség ilyen módon bővült új tagokkal.

Az otthon maradottakkal évekig nem lehetett tartani a kapcsolatot, csak temetési vagy házassági meghívóval adtak útlevelet a szülőfaluba. Később már szabadon lehetett utazni. Először Erzsike néni anyukája ment vissza Gútára, az öccse temetésére. Édesapja csak ennyit mondott: „ahonnan engem egyszer kidobtak, én oda vissza soha”. Bár megbékélt a helyzettel és sokat mesélt a történekről legkisebb lányának, Erzsike néninek, de élete végéig tartotta a szavát.

Mikor a nővérek nagyobbak lettek, ők is összefogtak és visszamentek Gútára. Megnézték a régi házat, ahol a nyolc testvér született (még mindig Takács házként emlegetik) és települést, meglátogatták az ott maradt rokonokat, ismerősöket.

A telepítés óta sok év telt el, de akik átélték, nem felejtik. Hogy is felejthetnék el, hogy elvették az otthonukat? Ennek emlékére rendezik meg évről évre Komáromban a felvidéki Kitelepítettek és Deportáltak Országos

találkozóját, ahol Erzsike néni is többször járt már. Ott sokan kérték fel őket egy-egy pár perces interjúra vagy riportra, de ő sokáig csak írásban vállalta ezeket a felkéréseket. Az egyik alkalommal, úgy döntött eleget tesz a kérésnek. Elkészült a felvétel és a férfi bemutatkozott, hogy Kürti Imre, a keresztanyjának az unokája. Erzsike néni nagyon örült a találkozásnak, soha nem látta még Endrét, édesapját is csak egyszer, ő már nem él. Endre az egyetlen élő rokon, akivel azóta tartják a kapcsolatot, többször is járt már náluk Komáromban, családjával mindig szívesen látják Erzsike nénit.

„Ami megtörtént nem lehet meg nem történté tenni, nincs rá semmiféle módom sem. Én megbékéltem a sorsommal” – zárta gondolatait Barna Lajosné.

A történetük számunkra is példa lehet. Erős férfiak, akik kitartottak magyarságuk mellett bátran vállalva az új élettel járó megpróbáltatásokat. Asszonyok, akik az emlékezés mellett új otthont teremtettek családjuk számára, igyekezve, hogy a gyerekek minél kevesebbet érezzenek a változásból.

Gútáról több részletben telepítettek magyarokat, minden alkalommal más-más településre. A lakosság színmagyar volt Gútán akkor még, nem éltek sem szlovákok, sem csehek. Erős volt a gútai identitás, büszkék voltak magyarságukra, olyannyira, hogy külön nemzetségnek is nevezték magukat. 1947 júniusában Mezőberénybe hoztak jó pár családot a gútai nemzetségből. Egy utcából jöttek, mind ismerték egymást. Szerencsájük volt, hogy együtt kerültek ide a három nemzetiségű Mezőberénybe, hiszen az összetartozás érzése megmaradt a gútai emberekben, hosszú időn keresztül tartották a kapcsolatot, egy közösségként éltek. Azóta már nagyon sok év eltelt, a települtek közül már csak kevesen élnek, csak az akkori kisgyermekből páran, ők is már a nyolcvanhoz közel vagy azon túl járnak. Ennek ellenére rendületlenül szervezik a találkozókat egymással és a máshonnan telepített családokkal is.

Ez a pályázatehetőséget adott arra, hogy emlékezzünk a deportált családok szomorú, de mégis erőt adó történeteire, arra, hogy kényszerből kapott fehér lap után, amely nem jelent egyúttal tabula rasát is lehet és kell is új életet kezdeni, és érdemes magyarként élni.

A történelem az élet tanítómestere - mondta már Cicero is Kr. e. I. században. Az interjúkészítés által újra megtapasztalhattam én is, hogy a régi történetekből sokat lehet tanulni, látva, hogy ötven vagy éppen száz évvel ezelőtt hogyan éltek, milyen kihívásokkal néztek szembe elődeink. Később az összefüggéseket könnyebb megérteni, de a személyes történetek mutatnak rá legjobban egy-egy történelmi esemény megrázóan valóságos hátterére. Nagyon szeretem hallgatni ezeket az elbeszéléseket, számomra ezek a történelem legérdekesebb részletei.

Mellékletek:

A teljes interjú hangfelvétele elérhető:

https://drive.google.com/file/d/1suWDiJRigpY2akoFO_VXW4JrJyAipBU3/view?usp=sharing

1. melléklet: Ezekkel a szaggatókkal készültek a "nagy útra" sült aprósütemények is. / Még Gútán is készültek ezekkel a szaggatókkal sütemények.

2. melléklet: Barna Lajosné már meglelt emberként az édesapja által épített ház előtt, ahol a kisgyermekkorát töltötte.

3. melléklet: A büszke gútai magyarok/ A gútai nemzetség mai tagjai. A kép közepén áll Endre, Erzsike néni egyetlen, még élő rokona. A képek Barna Lajosné engedélyével lettek közzétéve.